

Розділ 5

ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ХІМІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

5.1. Стан і тенденції розвитку хімічного комплексу

Багатогалузевий хімічний комплекс України складається з хімічної, нафтохімічної і хіміко-фармацевтичної підгалузей промисловості. Йому притаманні: єдність економічного призначення продукції, широка різноманітність, взаємозамінність і комплексна переробка вихідної сировини, розгалужені внутрішньогалузеві і міжгалузеві зв'язки, широко розвинуті процеси комбінування і кооперування, специфічні умови праці.

Як свідчить аналіз, за період 2001-2008 рр. частка хімічного комплексу у промисловому виробництві країни зростала за основними показниками: обсягом реалізованої продукції (з 5,9 % – 2000 р. до 6,1 % – 2008 р.), з неї інноваційної продукції (з 9,9 % – 2001 р. до 17,0 % – 2007 р. та 5,4 % – 2008 р.), середньорічної кількості найманих працівників (відповідно з 5,2 до 5,8 %), інвестиціями в основний капітал (з 5,1 % – 2001 р. до 6,7 % – 2008 р.), прямими іноземними інвестиціями в основний капітал (з 8,1 % – 2002 р. до 11,8 % – 2008 р.) та чистим прибутком (з 5,5 % – 2001 р. до 10,4 % – 2005 р. та 5,2 % – 2007 р.)¹⁴

У галузевій структурі комплексу помітна тенденція зниження частки продукції хімічного виробництва (його складовою є хіміко-фармацевтичне виробництво) з 77,6 % (2001 р.) до 72,6 % (2008 р.) та зростання виробництва гумових і пластмасових виробів за рахунок виробництва останніх з 13,5 до 22,3 % відповідно (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Галузева структура хімічної і нафтохімічної промисловості за видами діяльності, відсотків *

Вид діяльності	За реалізованою продукцією								За вартістю основних засобів							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Хімічна і нафтохімічна промисловість (DG + DH)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Хімічне виробництво	77,6	75,7	77,9	75,8	73,1	71,0	70,6	72,6	87,4	86,6	87,3	86,4	88,3	87,8	91,0	
Виробництво основної хімічної продукції	47,0	42,1	49,8	47,8	48,8	48,5	49,4	52,7	46,6	46,7	48,0	49,3	59,1	62,7	72,5	
Виробництво лаків та фарб	4,6	5,4	4,6	4,1	4,6	4,1	3,8	3,8	1,6	1,4	1,5	1,5	1,2	1,1	0,7	
Фармацевтичне виробництво	13,0	12,9	10,5	8,8	9,0	8,6	8,6	7,8	4,2	4,6	5,1	5,3	4,6	5,2	10,5	
Виробництво мила та миючих засобів, засобів для чищення та полірування, парфумерних та косметичних засобів	5,3	5,8	5,7	7,8	4,3	4,7	4,0	3,9	1,2	1,5	1,6	1,5	1,2	1,2	1,2	
Виробництво іншої хімічної продукції	5,6	7,4	5,6	5,6	4,8	4,4	4,2	3,9	7,3	8,4	7,7	6,4	5,4	4,3	5,3	
Виробництво штучних та синтетичних волокон	2,1	1,8	1,5	1,5	1,6	0,7	0,6	0,3	26,3	23,9	22,1	21,1	15,8	12,4	0,8	
Виробництво гумових та пластмасових виробів	22,4	24,3	22,1	24,2	26,9	29,0	29,4	27,4	12,6	13,4	12,7	13,6	11,7	12,2	9,0	

¹⁴ Розраховано за даними Державного комітету статистики України 2001-2007 рр. (форма № 14.3а).

Виробництво гумових виробів	10,9	9,7	6,9	7,2	7,1	6,4	6,1	5,1	...	...	...	...	...	...	...
Виробництво пластмасових виробів	13,5	14,6	15,2	17,0	19,8	22,6	23,3	22,3	...	...	...	...	...	...	...

* Джерело: Статистичний збірник «Промисловість України у 2001-2007 роках» / Держкомстат України. – К., 2008. – С. 229.

Проте суттєвих змін у галузевій структурі не відбувається: питома вага енергомістких і сировинних виробництв основної хімічної продукції зростає, а підгалузей, орієнтованих на кінцеву продукцію та наукоємних виробництв, скорочується. Усупереч світовим тенденціям, за якими пріоритетного розвитку набувають малотоннажні наукоємні та екологічно чисті виробництва, в Україні обсяг продукції цих підгалузей продовжує скорочуватися.

Не відбувається розширення асортименту синтетичних матеріалів та продуктів тонкого органічного синтезу, що зумовлено відсутністю сировини через низький рівень переробки нафти на нафтопереробних підприємствах.

Хімічний комплекс 2007 р. нараховував 3 982 підприємства, у т. ч. 3 076 малих, 880 середніх, 26 великих, на яких середня кількість найманих працівників становила 213,7 тис. осіб, із них на великих – 90,4, середніх – 102,2, малих – 21,1 тис. осіб. Хімічна і нафтохімічна промисловість належить до експортоорієнтованих галузей, і щорічно понад 10 % валютних надходжень від експорту товарів країни припадає на зовнішню торгівлю продукцією хімічного комплексу.

За станом на кінець 2006 р. із загальної кількості підприємств галузі 98,1 % належали до приватної власності (у Волинській, Тернопільській, м. Севастополі всі підприємства приватні, а в Івано-Франківській, Київській, Черкаській та інших областях налічується по одному державному підприємству), 1,7 – до державної та 0,2 % – до комунальної власності. На приватні підприємства припадає 88,3 % реалізованої продукції, 82 % – вартості основних засобів, 84,7 % – власного капіталу, 89,4 % – чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та 81,2 % чистого прибутку. На державні підприємства – відповідно 11,7 % реалізованої продукції, 18 % вартості основних засобів; 15,2 % власного капіталу, 10,6 % чистого доходу від реалізації продукції та 18,8 % чистого прибутку. Підприємств комунальної власності в галузі налічується лише 9, або 0,2 % від загальної кількості. Слід відзначити, що 177 підприємств, або 4,7 % – приватизовані. На них припадає 49,8 % власного капіталу та 84,4 % чистого прибутку (дод. Ф).

Формування багатогалузевого хімічного комплексу і розміщення його окремих виробництв на території України відбувалося протягом 70 років у системі єдиного народногосподарського комплексу Радянського Союзу під дією основних принципів і закономірностей, притаманних плановій системі господарювання, в якій були свої певні переваги і недоліки. Сьогодні в умовах ринкової економіки галузь перебуває під домінуючим впливом суто ринкових чинників, таких як розвиток кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього товарних ринків, становлення конкурентного середовища та конкурентних відносин, екологічної безпеки виробництва тощо.

Для розміщення виробництв хімічного комплексу характерні дві тенденції. Перша: розосередження або більш рівномірне розміщення хімічних виробництв по території країни (фактично в кожній області України розташовані підприємства хімічного комплексу), що зумовлене відкриттям нових джерел сировини та їх промисловим освоєнням; переходом на нові технологічні процеси одержання хімічних продуктів, особливо в хімії синтезу; удосконаленням транспортування хімічної сировини та готової продукції. Друга: територіальна концентрація хімічних виробництв, на що впливають

обмеження родовищ окремих видів сировини, удосконалення процесів комплексного використання сировини, розширення комбінування виробництв, зростання потужностей агрегатів, технологічних ліній, окремих видів обладнання.

Найбільша територіальна концентрація хімічних виробництв спостерігається у старопромислових районах Донбасу та Придніпров'я, де широкого розвитку набули промислові (хімічні) вузли: Лисичансько-Рубіжанський, Горлівсько-Донецький, Дніпропетровсько-Дніпродзержинський. У 2008 р. на території Донецької, Луганської, Дніпропетровської та Запорізької областей обсяг усієї реалізованої хімічної і нафтохімічної продукції України становив 42,1 %, тоді як 2000 р. на ці області припадало 35,3 %, тобто за останні 8 років територіальна концентрація хімічного виробництва суттєво зросла. На ці ж області припадає понад третини (33,9 %) усієї чисельності найманих працівників галузі та 32,9 % вартості основних засобів. Понад 15 % продукції галузі припадає на м. Київ (9,9 %) та Київську область (5,6 %). Серед інших областей слід відзначити Одеську (7,5 %), Черкаську (7,1 %), Харківську (3,7 %) та АР Крим (4,8 %). Саме у цих регіонах України зосереджено майже 80,7 % продукції та 72,7 % найманих працівників хімічної і нафтохімічної промисловості України (табл. 5.2).

Серед великих хімічних центрів слід відзначити Черкаси, Суми, Київ, Білу Церкву, Харків, Одесу. На півночі Автономної Республіки Крим успішно розвивається Красноперекіпський хімічний вузол.

Оцінюючи територіальну організацію виробництв хімічного комплексу, слід відзначити, що не завжди ефективним і виправданим було зростання концентрації виробничих потужностей на окремих підприємствах, будівництво підприємств-гігантів (особливо в Донбасі, Придніпров'ї, на півночі Криму) з урахуванням екологічного фактору, техногенного навантаження території, тобто екологічних можливостей конкретних територій. Як наслідок, у районах високої концентрації хімічних виробництв спостерігається істотне збільшення викидів забруднюючих речовин в усі складові довкілля (повітря, воду, ґрунти) та погіршення здоров'я населення.

Як свідчить світовий досвід, розвиток хімічної промисловості здійснювався шляхом формування великих інтегрованих компаній, консолідація капіталу в яких ішла від національного рівня до створення диференційованих транснаціональних конгломератів. Провідну роль у галузі сьогодні мають компанії-олігополії, на які припадає 3-4 % загальної кількості фірм та 60-70 % виробленої у світі хімічної продукції [77, с. 208]. Відмінність конкурентних переваг – ресурсних і технологічних – призвела до певної галузевої регіональної спеціалізації. Так США, Японія та Західна Європа сконцентрували в своїх руках виробництво високотехнологічної продукції спеціального призначення (синтетичних сировинних матеріалів нового покоління, композитів, фармацевтичних матеріалів, барвників, засобів захисту рослин). Водночас основна частина базових великотоннажних виробництв, де в загальних витратах виробництва від 50 до 80 % припадає на сировину, перемістилася в регіони, що розвиваються та володіють значними і порівняно більш дешевими матеріальними й трудовими ресурсами. Тому ці країни мають суттєві цінові переваги на світовому ринку первинних нафтохімікатів. Наприклад, у 2000 р. ціна етилену з нафти у країнах Південно-Східної Азії становила 150 дол/т, тоді як у країнах Західної Європи – 350 дол/т.

Регіональний перерозподіл та спеціалізація хімічного виробництва – об'єктивний і взаємовигідний процес, що є одним із проявів глобалізації господарської діяльності. Хімічні концерни розвинених країн, які розміщують капітал за межами держави, одержують доступ до ресурсів нафтогазової та мінеральної сировини, можливість знизити витрати виробництва і переключити фінансові, капітальні й інтелектуальні ресурси на розробку і виробництво наукоємної та диференційованої малотоннажної продукції.

Зміни територіальної структури хімічної і нафтохімічної промисловості України, відсотків*

	За реалізованою продукцією						За чисельністю найманих працівників						За вартістю основних засобів вартістю на кінець			
	2000	2001	2005	2006	2007	2008	2000	2001	2005	2006	2007	2008	2000	2002	2005	2006
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	5,0	4,8	4,8	4,6	4,5	4,8	5,3	5,9	9,0	9,6	9,5	9,3	7,5	7,0	6,9	8,3
	0,8	0,9	0,6	0,6	0,7	1,0	2,3	2,2	1,0	1,0	1,0	1,1	1,6	1,3	0,9	0,9
	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	0,7	0,5	0,6	0,6
a	14,7	13,4	14,7	15,3	15,1	14,6	10,9	11,4	11,7	13,5	12,9	12,7	9,7	10,4	11,1	10,7
	10,3	9,5	13,4	14,1	14,1	14,5	8,5	8,2	6,2	6,8	7,3	7,4	11,2	11,5	10,2	11,9
	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	1,4	1,6	1,2	1,0	1,0	1,2	1,4	1,2	0,5	1,0
	0,2	0,4	0,3	0,4	0,4	0,5	0,8	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8	0,2	0,4	0,5	0,4
	1,4	1,3	3,1	2,8	2,7	2,4	1,8	1,8	2,4	2,8	2,1	2,0	1,2	1,7	1,6	1,5
a	2,7	2,6	4,3	4,0	3,5	2,2	5,4	5,9	3,6	2,8	2,5	2,4	9,0	7,8	8,2	4,5
	6,7	6,9	6,1	6,2	6,5	5,6	7,0	7,4	6,2	6,7	7,1	7,3	6,9	6,6	5,5	6,0
	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,0	0,7	0,1	0,3	0,3
	8,9	9,0	10,5	10,7	10,2	10,6	14,4	14,5	12,9	13,0	12,0	11,8	11,4	9,0	8,6	7,8
	2,5	2,5	2,8	2,8	2,9	2,6	4,6	3,9	3,3	3,5	3,7	3,7	4,5	4,3	3,3	3,2
	0,2	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2	0,6	0,5	0,3	0,6	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2
	9,3	7,5	6,8	6,1	6,0	7,5	3,3	3,5	3,7	3,7	3,8	3,9	4,6	4,4	4,5	4,3
	1,5	2,4	1,2	1,3	1,4	1,3	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,3	0,8	0,7	0,7	0,7
	2,7	2,3	2,4	2,5	2,7	3,3	3,0	3,3	3,0	3,3	3,2	3,4	3,8	3,2	3,5	3,2
	4,4	3,8	2,6	2,4	2,7	3,1	6,3	6,1	5,4	5,4	5,2	5,7	7,6	9,2	6,7	6,0
	0,7	0,3	0,1	0,2	0,3	0,4	1,1	1,0	0,5	0,5	0,5	0,6	0,3	0,2	0,1	0,2
	3,8	4,5	4,3	3,6	3,7	3,7	5,5	5,2	6,0	6,2	6,0	5,5	3,1	3,3	3,0	3,1
	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	0,8	0,8	0,9	1,0	0,3	0,3	0,5	0,5
	0,2	0,6	1,3	1,4	1,4	1,4	0,2	0,4	0,5	0,7	0,8	0,9	0,2	0,5	0,9	0,6
	6,2	7,7	6,2	6,6	7,1	7,1	4,0	4,0	5,8	3,7	3,3	3,5	5,1	5,7	7,6	9,1
	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,2	0,2	0,3	0,3
	1,4	1,0	1,5	0,9	0,9	0,7	2,6	2,8	2,7	0,8	2,7	2,6	1,1	1,1	1,3	2,1
	14,2	16,0	10,8	10,7	10,4	9,9	7,6	6,3	10,0	9,5	9,9	9,3	6,8	9,4	12,4	12,4
	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,2	0,2

овано за даними Держкомстату України (табл. 14.3а, табл. 8), звіту про наявність та рух ОЗ у групі підприємств (10, 11, 13, 14).

Країни, що розвиваються, мають можливість використовувати ефективну технологію, проводити індустріалізацію економіки, створювати сучасну промислову інфраструктуру, знизити безробіття та підняти життєвий рівень населення.

Перші кроки в цьому напрямі зроблені у виробництві базових нафтохімікатів ще у 80-90-ті роки минулого століття. У США, Японії та Західній Європі проведено значне скорочення потужностей з випуску етилену (на 25-40 %), аміаку (на 20-30 %), полівінілхлориду (на 20-30 %), яке супроводжувалося злиттям та поглинанням компаній, що здійснювалося, як правило, в одній чи суміжних галузях. Головні завдання, які вирішувалися на такому шляху реструктуризації корпоративних активів, – це скорочення кількості конкурентів, розширення частки контролюваного ринку, концентрація виробництва базових хімікатів у великих компаній, що мають доступ до сировини та конкурентні переваги за рахунок економії на масштабах виробництва і зниження транспортних витрат.

Для захисту правил конкуренції держава контролювала подібні справи (або угоди) за умови, що частка об'єднаної компанії на конкретному ринку хімічних продуктів, за винятком особливих випадків, не перевищувала 30-35 %.

Компанії, чий інтереси зосереджені на виробництві малотоннажних спеціалізованих продуктів, захищених патентами *НДДКР*, зберігають свою юридичну самостійність, використовують переваги на стадії збирання інформації та попередньої наукової проробки. Компанії координують розробку взаємодоповнюючих технологій, обмінюються патентами і ноу-хау, скорочуючи при цьому витрати і час на ризиковані стадії нововведень, запобігаючи дублюванню *НДДКР* та концентруючи ресурси на виробництві і просуванні продукції на ринок, де кожне з них діє самостійно. Держава підтримує науково-технічну кооперацію, виводить її з-під дії антимонопольного законодавства.

Таким чином, незважаючи на лібералізацію загальних умов економічної діяльності, у розвинених країнах розроблено діючу систему державної підтримки національного виробництва, засновану як на використанні інструментів фінансового характеру, – система амортизаційних та податкових пільг, державні гарантії і страхування фірмових і банківських кредитів, так і прямого адміністративного втручання – квотування експорту, якщо в країні дефіцит товару, або високих митних тарифів та імпорتنих податків, із метою уникнення його перевиробництва.

Аналіз стану хімічного комплексу України за 2001-2008 рр. виявив як позитивні, так і негативні тенденції його розвитку. До 2008 р. спостерігалось стійке щорічне зростання обсягу продукції галузі: за 2001-2007 рр. – на 89,4 % при середньорічному прирості 9,5 %. Найбільш прискореними темпами розвивалися в ці роки виробництво лаків та фарб, фармацевтичне виробництво, виробництво мила та миючих засобів і пластмасових виробів. Проте 2006 р. через зміни в кон'юнктурі товарних ринків та значне підвищення цін на енергетичні й сировинні ресурси як первинні, так і проміжні індекси обсягу хімічної і нафтохімічної продукції значно знизилися. Найбільш відчутне скорочення випуску продукції відбулося у виробництві лаків і фарб – на 14,6 % та синтетичних волокон – на 6,8 %.

У 2008 р. у хімічній і нафтохімічній промисловості обсяги продукції проти 2007 р. скоротилися на 6,2 %, у т. ч. на підприємствах з виробництва основної хімічної продукції – на 14,4 %, лаків та фарб – на 1,9 %, з виробництва гумових виробів – на 4,7 %. Водночас одержано приріст продукції у фармацевтичному виробництві на 3,8 %, виробництві мила та миючих засобів, засобів для чищення та полірування, парфумерних та косметичних засобів – на 17,4 %, пластмасових виробів – на 5,7 % (табл. 5.3). У натуральному вираженні найбільшого падіння зазнало виробництво вуглеводнів (на 44 %), гідроокису натрію (12,5 %), пластмас у первинних формах (15,1 %), хімічних волокон (13,9 %).

Таблиця 5.3

**Індекси обсягу продукції підприємств хімічної і нафтохімічної промисловості
за видами діяльності, відсотків від попереднього року***

Вид діяльності	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	з 2007 до 2000
Хімічна і нафтохімічна промисловість	110,6	106,5	116,8	114,4	109,8	103,2	106,2	93,8	189,4
<i>Хімічне виробництво</i>	107,9	107,9	116,0	111,0	107,8	100,9	103,9	90,9	169,5
Виробництво основної хімічної продукції	106,2	107,9	119,2	110,0	104,5	101,7	101,7	85,6	162,5
Виробництво лаків та фарб	112,7	105,8	122,0	110,7	118,0	85,4	106,5	98,1	172,9
Фармацевтичне виробництво	114,3	103,7	112,1	113,7	117,7	106,5	108,6	103,8	205,6
Виробництво мила та миючих засобів, засобів для чищення та полірування; парфумерних та косметичних засобів	112,0	114,8	110,7	125,8	118,8	103,1	103,1	117,4	226,2
Виробництво іншої хімічної продукції	133,2	118,3	110,5	109,3	117,9	92,3	110,9	...	229,8
Виробництво штучних та синтетичних волокон	74,3	92,4	109,3	119,0	108,3	93,2	104,1	93,7	93,7
<i>Виробництво гумових та пластмасових виробів</i>	124,7	100,0	120,7	128,8	117,6	111,1	114,1	103,1	288,9
Виробництво гумових виробів	113,1	85,6	106,6	122,5	110,7	100,8	96,1	95,3	135,5
Виробництво пластмасових виробів	145,9	119,2	131,5	132,2	121,0	115,8	120,9	105,7	512,1

* Джерело: Статистичний збірник «Промисловість України у 2001-2007 рр.» / Держкомстат України. – К., 2008. – С. 229; Статистичний щорічник України за 2008 р. / [за ред. О. Г. Осауленка]; Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2009. – С. 117.

До головних чинників, що призвели до такого стану, слід віднести: погіршення зовнішньої та внутрішньої цінової кон'юнктури, зниження попиту на хімічну продукцію на внутрішньому ринку, а головне – обвальне зниження цін на мінеральні добрива та окремі види органічної хімічної продукції. Так упродовж жовтня 2008 р. світові та відповідно експортні ціни на основні види азотних добрив упали втричі, а на кінець листопада ціни на головні експортоорієнтовані види хімічної продукції досягли мінімальних значень за 5 років – 240-250 дол США за 1 тону [78, с. 3].

Серед регіонів найбільш прискореними темпами, що перевищували середній показник по Україні, зростав обсяг продукції галузі в таких областях, як Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська, Полтавська, м. Київ, АР Крим. Незважаючи на те, що за 7 років (2001-2007) обсяг продукції хімічної і нафтохімічної промисловості у Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Тернопільській областях збільшився в середньому у 2,5 рази, а в Закарпатській – майже у 7, Херсонській – у 4,7 рази, їх частка в загальному обсязі продукції галузі країни дуже низька – від 0,3 до 0,7 % та майже не змінилася. Виняток становить Хмельницька область, де обсяг продукції збільшився у 44 рази, а частка області зросла з 0,2 до 1,4 %. У 2007 р., порівняно з 2006 р., – в 6 разів, а 2008 р., порівняно з 2007 р., у 13 областях обсяг виробництва продукції знизився (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

**Індекси обсягу продукції підприємств хімічної і нафтохімічної промисловості
за регіонами, відсотків від попереднього року***

Регіон (область)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	з 2007 до 2000
Україна	110,6	106,5	116,8	114,4	109,8	103,2	106,2	93,8	189,4
АР Крим	109,4	86,5	122,3	132,6	117,4	103,6	107,5	98,9	200,7
Вінницька	85,0	80,0	104,1	92,5	98,7	88,7	109,5	140,7	62,7
Волинська	130,9	121,3	118,2	113,3	110,7	118,2	97,5	116,9	271,3
Дніпропетровська	109,0	106,5	116,8	120,7	116,2	96,8	105,0	97,3	193,3
Донецька	97,4	102,1	102,9	117,0	108,7	102,8	104,0	101,8	139,0
Житомирська	99,1	102,7	122,8	119,3	130,7	105,1	117,8	121,8	241,3
Закарпатська	212,2	183,6	108,0	124,8	101,4	118,6	109,7	109,8	692,8

Запорізька	124,3	98,6	119,4	111,6	107,8	97,1	94,7	85,0	161,9
Івано-Франківська	138,7	164,4	114,7	109,9	85,3	113,1	94,5	46,4	262,1
Київська	118,4	82,5	112,6	134,2	113,5	108,7	98,7	108,6	179,7
Кіровоградська	133,0	130,3	99,7	122,3	116,5	110,3	84,1	93,9	228,4
Луганська	98,9	104,6	132,8	110,3	113,5	101,7	102,0	97,2	178,4
Львівська	115,5	110,6	120,5	125,6	133,1	109,5	113,4	105,2	319,5
Миколаївська	221,0	81,0	112,3	63,0	60,9	100,7	101,5	102,4	78,8
Одеська	102,7	100,5	102,9	103,7	110,7	99,4	104,5	100,6	126,7
Полтавська	264,5	118,1	164,0	93,7	121,4	103,0	114,7	96,0	688,4
Рівненська	71,4	103,7	128,0	124,8	101,0	115,9	121,2	74,7	167,7
Сумська	104,8	84,1	97,9	144,6	103,6	100,7	122,4	91,2	159,4
Тернопільська	98,7	83,1	119,7	86,6	151,1	103,1	215,6	139,1	285,5
Харківська	124,9	110,7	95,5	104,7	111,1	90,9	110,6	97,2	154,4
Херсонська	108,0	95,6	180,3	103,4	143,4	112,2	152,8	100,3	473,1
Хмельницька	601,1	141,0	148,8	149,6	155,3	107,3	139,1	105,1	4 373,4
Черкаська	110,1	107,9	125,5	93,7	102,0	89,3	111,2	85,9	141,6
Чернівецька	112,8	69,6	98,9	93,0	108,0	116,8	128,3	106,2	116,9
Чернігівська	75,0	82,6	132,1	161,0	129,5	125,7	99,5	92,9	213,6
м. Київ	113,4	108,2	116,4	120,2	117,6	111,3	110,9	102,2	249,1
м. Севастополь	102,5	68,8	65,1	112,4	106,6	193,1	158,0	88,0	167,8

* Джерело: Статистичний збірник «Промисловість України у 2001-2007 роках» / Держкомстат України. – К., 2008. – С. 230.

У цей період нарощуються обсяги виробництва конкурентоспроможної та деяких видів імпортозамінної продукції. Це переважно продукція, яка користується попитом на зовнішніх ринках: синтетичний аміак, азотні добрива, кальцинована сода, пігментний двоокис титану, органічні хімічні сполуки, деякі види пластичних мас і синтетичних смол, шини різного призначення, лікарські засоби, а також продукція широкого вжитку, яка конкурентоспроможна на внутрішньому ринку (лакофарбові матеріали, сірчана кислота, синтетичні барвники тощо). Проте слід відзначити, що за рахунок цінового чинника суттєво поглибився розрив у динаміці зростання між вартісними показниками реалізованої продукції та показниками випуску продукції в натуральному вимірі (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

**Виробництво найважливіших видів продукції хімічної
і нафтохімічної промисловості, тис. т ***

Вид продукції	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Мінеральні добрива (100 % поживних речовин), усього	4 815,2	2 303,8	2 234,1	2 347,3	2 531,3	2 549,8	2 808,8	2 731,5	3 115	...
у тому числі:										
азотні 100 % N	3 021,6	2 201,9	2 153,6	2 311,4	2 470,0	2 407,0	2 633	2 566	2 840	2 689
фосфатні 100 % P ₂ O ₅	1 648,0	81,7	60,6	27,1	37,8	95,6	115,9**	118,5**	...	...
калійні 100 % K ₂ O	143,2	20,2	19,9	10,95	24,1	48,5	59,9**	47,0**	...	18,1
Аміак синтетичний	4 940,8	4 351,4	4 500,0	4 489	4 770	4 779	5 214	5 147	5 139	4 890
Сірчана кислота	5 011	1 036,4	1 040,1	935	1 134,1	1 425	1 606	1 493	1 637	1 479
Сірка, усього	2 173,7	110,92	125,55	124,06	142,4	135,7	138,8	46,3	53,0	...
природна комова	2 117,9	88,44	82,86	70,86	79,0	57,4	61,8	3,4	...	...
сірка газова	55,8	22,48	42,69	53,2	63,4	78,3	77,0	42,9	...	...
Сода кальцинована	1 119,5	574,9	651,4	678	656	773,8	940,7	928,3	937,0	...
Сода каустична	444,6	134,3	133,8	133	159,9	210,4	209	183	135	87,8
Синтетичні барвники	32,45	0,471	0,565	0,413	4,954	5,717	1,708	2,768	4,599	4,713
Волокна і нитки хімічні	179,2	30,3	26,54	25,3	30,7	36,59	40,1	39,9	40,372	34,8
Двоокис титану пігментний	112,9	84,8	90,9	72,5	87,8	119,8	132,4	130,7	130,0	...
Пластмаси у первинних формах	–	152,46	231,07	276	305	377	397	458	516	443

у тому числі:										
поліетилен у первинних формах	218,1	10,8	49,02	98,8	94,4	101	95,1	109	103	...
поліпропілен у первинних формах	–	28,5	57,11	65,4	78,9	89,0	80,0	77,2	94,4	...
полістирол у первинних формах і сополімери стиролу	137,0	30,64	23,36	6,7	20,7	29,0	26,2	34,4	35,0	...
полівінілхлорид у первинних формах	115,8	6,3	6,9	3,2	8,0	19,0	27,5	24,9	30,1	...
Лакофарбові матеріали	674,0	107,1	130,46	167,2	171,8	195,6	224,7	216,1	246,2	235,5
Шини, усього, тис шт.	11 203	6 817,0	7 245,9	6 610	6 594	7 940	7 531	9 245	7 411	6 631
у тому числі для:										
вантажних автомобілів, автобусів, для авіації	3 478,9	581,9	754,0	720	778,0	902,0	1 053	866	824	662
легкових автомобілів	5 059,9	5 926,0	6 108,4	5 524	5 329	6 028,0	5 402	5 133	...	...
сільськогосподарських, лісогосподарських машин та іншої техніки	1 774,2	264,9	295,3	256,7	320	844,0	946	3 120	2 597	1 943
мотоциклів, моторолерів та електронавантажувачів	890,0	44,2	88,2	109,3	167	166,0	130,0	126	...	...

* Джерело: Статистичний збірник «Промисловість України у 2001-2007 рр.», – К., 2008. – С. 231-237; Статистичний щорічник України за 2008 р. / за ред. О. Г. Осауленка / Державний комітет статистики України. – К. : Консультант, 2009. – С. 121, 126.

**З урахуванням P₂O₅ та K₂O в комплексних добривах.

Частка вітчизняного продукту на внутрішньому ринку зросла з 25 % у 2000-2001 рр. до 28,3 % – у 2007 р. та 31 % у 2008 р. Сприятливі зовнішня і внутрішня кон'юнктури до 2008 р. прискорили зростання рівня використання діючих виробничих потужностей з випуску конкурентоспроможної продукції на деяких підприємствах до 94-98 %. При збільшенні обсягу продукції хімічної і нафтохімічної промисловості за 2001-2007 рр. на 89,4 % продуктивність праці у галузі зросла у 2,34 рази, випереджаючи темп зростання в цілому по промисловості (2,32).

Поступово збільшувалися інвестиції в основний капітал: за 8 років (2001-2008) – у 4,3 рази, що становили в порівняних цінах понад 910 млн грн, або 85 % від 1990 року. У фактичних цінах інвестиції становили 5 107 млн грн. Зростала, відповідно, і частка галузі в інвестиціях у промисловість – з 4,6 (2000 р.) до 6,7 % (2008 р.), що давало можливість здійснювати реконструкцію хімічних виробництв, введення нових технологічних ліній, у тому числі енергозберігаючих технологій (табл. 5.6, 5.7).

Таблиця 5.6

Інвестиції в основний капітал підприємств хімічної і нафтохімічної промисловості України у фактичних цінах, млн грн*

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Уся промисловість	13 651	15 112	19 726	28 191	35 031	44 804	64 341	76 618
Хімічна і нафтохімічна промисловість	700,5	798,4	847,75	1 688	2 376	2 638	3 666	5 107
У тому числі:								
хімічне виробництво	583	583	615,2	1 107	1 668	1 613	2 403	3 500
виробництво гумових та пластмасових виробів	117,5	215,4	232,55	581	708	1 024	1 263	1 607
Частка хімічної і нафтохімічної промисловості в інвестиціях промисловості, %	5,1	5,3	4,3	6,0	6,8	5,9	5,7	6,7

* Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 р. – К., 2009. – С. 213.

В останні роки продовжувалася реконструкція базових виробництв з випуску двоокису титану у ВАТ «Суміхіпром» та ЗАТ «Кримський ТИТАН», будівництво нових виробництв з випуску ПВХ-С та ПВХ-Е, хлору і каустичної соди в ТОВ «Карпатнафтохім», за рахунок зовнішнього кредитування розпочато реалізацію проекту зі

створення виробництва сірчаної кислоти в ЗАТ «Кримський ТИТАН» потужністю 600 тис. т на рік. У Черкаському ВАТ «Азот» розпочато реконструкцію виробництва КАС. Комплексні капітальні ремонти з інноваційними впровадженнями здійснені на виробництвах адипінової кислоти, органічних кислот, виробництві аміаку ЗАТ «Севєродонецьке об'єднання «Азот». Саме це дало змогу наростити виробничі потужності з виробництва карбаміду та аміачної селітри. На підприємстві завершено розробку ТЕО зі створення виробництва біоетанолу та його подальшої переробки в товарну продукцію. У ВАТ «Концерн «Стирол» уведено в експлуатацію установку з грануляції карбаміду потужністю 700 тис. т на рік.

Таблиця 5.7

Індекси інвестицій в основний капітал підприємств хімічної і нафтохімічної промисловості України, відсотків від попереднього року*

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Уся промисловість	113,3	106,0	124,6	124,9	104,1	115,3	127,0	94,7
Хімічна і нафтохімічна промисловість	128,5	112,1	101,4	171,2	121,1	101,8	124,4	112,5
У тому числі:								
хімічне виробництво	129,3	96,9	102,3	155,5	128,1	88,4	133,4	115,7
виробництво гумових та пластмасових виробів	124,5	190,1	99,2	213,2	107,6	132,9	110,4	106,6

* Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 р., – К., 2009. – С. 214.

У виробництвах будівельної хімії та перероблення пластмас процес створення заявлених нових виробництв (водорозчинних лакофарбових матеріалів, полімерних труб, сухих будівельних сумішей, полімерних матеріалів будівельного призначення, мінеральної вати та інших теплоізоляційних матеріалів) у 2008 р. уповільнився, частина інвесторів заявила про «замороження» освоєння проектів через негативні процеси в розвитку будівництва в Україні та фінансово-економічну нестабільність. Практично завершено будівництво нового виробництва труб із ПЕ та ПВХ у Калуші. Будівництво здійснено російською компанією «Поліпластик». Калуський трубний завод потужністю спочатку 10, а потім 50 тис. т у рік передбачалося ввести в експлуатацію у грудні 2008 р., однак його перенесено на 2009 р. У цьому регіоні почалася розробка проекту зі створення виробництва з випуску профілів та вікон ПВХ, однак введення його в експлуатацію буде можливим лише за умови створення в ТОВ «Карпатнафтохім» нових виробництв емульсійного та суспензійного ПВХ, тобто необхідної сировинної бази [78, с. 6-8].

Основні підприємства галузі, в яких висока частка експортованої продукції, частково або повністю здійснили сертифікацію продукції (у системі управління якістю) відповідно до міжнародної системи стандартизації якості ISO 9000. Завдяки технологічним і технічним новаціям, частина підприємств суттєво покращила товарну конкурентоспроможність та марочний асортимент продукції (пігментний двоокис титану, адипінова кислота, оцтова кислота, вінілацетат, кордна тканина, шини різного призначення тощо).

За станом на кінець 2006 року систему управління якістю ISO 9000 (9001) встановлено, та отримано відповідні сертифікати на 35 підприємствах хімічного комплексу України. Це такі підприємства, як ВАТ «Концерн Стирол», ВАТ «Суміхімпром», ЗАТ «Кримський Титан», ЗАТ «Лукор», ВАТ «Дніпроазот», Черкаське ВАТ «Азот», ГП «Кремнійполімер», ВАТ «Трібо», ВАТ «ЛІНОС», ЗАТ «Лакма», ТОВ «Барба», ЗАТ «Поліфарб» (м. Дніпропетровськ), ВАТ «Дніпропетровський лакофарбовий завод», ВАТ «Черкаське «Хімволокно», Рубіжанський хімічний завод «Зоря», ЗАТ «Укрпластик», ВАТ «Дніпрошина», ЗАТ «Росава» та інші. На частині хімічних підприємств було активізовано впровадження стандартів ISO у сфері техніки безпеки, екологічного

менеджменту (ЗАО «Кримський Титан», ОАО «Дніпроазот»). ЗАО «Лінос» у 2006 році отримало сертифікат відповідності на систему екологічного менеджменту ISO 14001. Сьогодні це одне з небагатьох підприємств, яке сертифіковане за трьома міжнародними стандартами: системою менеджменту якості, охороною праці та екологією.

За обсягом інвестицій найбільша частка припадає на Івано-Франківську (12,7 %), Дніпропетровську (12,5 %), м. Київ (9,6 %), Донецьку (8,7 %), Київську (6,1 %), Луганську (6,6 %), Чернігівську (6,9 %), Харківську (5,5 %) області та АР Крим (5,8 %). За період 2001-2007 рр. збільшилася частка областей: Івано-Франківської (з 1,4 % у 2000 р. до 12,7 % у 2007 р.), Київської (з 2 до 6,1 %), Луганської (з 4,9 до 6,6 %), Чернігівської (з 0,9 до 6,9 %) та інших (дод. X).

Однак через нестачу інвестицій надто повільно здійснюється оновлення основних засобів. Коефіцієнт оновлення утримується на рівні 4 %, а коефіцієнт ліквідації до 2008 р. не досягав 1 %, що призводить до накопичення фізично і морально застарілих виробничих засобів (дод. Ц). Знос основних засобів продовжує зростати: з 50,4 % у 2000 р. до 68,3 % у 2008 р. (у хімічному виробництві – 75,9 %), а моральний знос, за оцінками експертів, сягає 80-85 % (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Ступінь зносу основних засобів хімічної і нафтохімічної продукції за видами діяльності, відсотків*

Вид економічної діяльності	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Хімічна і нафтохімічна промисловість	62,9	62,0	64,1	63,1	69,5	70,9	68,3
Хімічне виробництво	66,3	65,7	68,4	67,4	73,8	76,2	75,9
Виробництво основної хімічної продукції	56,5	55,3	61,1	60,2	72,6	78,1	78,8
Виробництво агрохімічної продукції	58,6	49,0	97,8	98,1	97,5	97,3	91,9
Виробництво лаків та фарб	49,3	45,6	42,6	46,7	49,4	45,3	41,2
Фармацевтичне виробництво	37,1	38,0	37,3	41,1	40,8	39,6	41,0
Виробництво мила та миючих засобів, засобів для чищення та полірування; парфумерних та косметичних засобів	36,0	33,7	30,9	32,4	32,3	28,5	28,0
Виробництво іншої хімічної продукції	51,4	61,9	63,3	57,9	65,2	61,9	62,2
Виробництво штучних та синтетичних волокон	95,0	96,1	95,9	95,9	94,4	92,7	93,7
Виробництво гумових та пластмасових виробів	39,3	37,9	34,2	35,8	37,4	33,0	37,0

* Джерело: Статистичний бюлетень Держкомстату України «Основні засоби України» за відповідні роки.

Основним джерелом внутрішніх капітальних вкладень для підприємств залишаються власні кошти, переважно реінвестований прибуток та амортизаційні відрахування. Проте, за розрахунками фахівців, тільки 40-45 % амортизаційних відрахувань та 30-35 % прибутку в галузі надходять в інвестиційний процес, решта – на потреби поповнення оборотних засобів. Значну частку інвестицій становить корпоративний капітал, зокрема на підприємствах з іноземним акціонерним капіталом. Із загального обсягу інвестицій в основний капітал галузі у 2008 р. за рахунок коштів державного бюджету направлено тільки 1,2 %, тобто держава практично не бере участі у фінансовій підтримці галузі. Водночас ринкові інструменти залучення капітальних інвестицій у галузь із різних причин не використовуються достатньою мірою.

Для стратегічних інвесторів основною перешкодою є недостатньо розвинений внутрішній ринок, зниження конкурентоспроможності хімічної продукції, що пов'язано зі стрімким зростанням цін на виробничі ресурси (сировину, обладнання тощо). Негативну роль відіграє зверхнормативний знос обладнання, що значно збільшує потребу в інвестиціях та строки їх окупності. Обмежено і можливість одержання інвестицій за рахунок банківських кредитів, оскільки рівень рентабельності активів галузі значно

менший за кредитні ставки. Іноземні інвестиції зарубіжні банки вкладають переважно під закупівлю обладнання.

Зацікавленість іноземних інвесторів до вітчизняної хімічної промисловості теж невисока. У 2008 р. іноземні інвестиції в галузь становили 952,8 млн дол США (11,8 % від загальної суми у промисловість, або 2,7 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну). Іноземних інвесторів стримують юридичні ризики, недостатній фінансовий менеджмент, приховування прибутку, низька ефективність виробництва. Основними країнами-донорами хімічної і нафтохімічної промисловості є США, Німеччина, Сполучене Королівство Великобританії, Нідерланди, Люксембург, Польща, Ліхтенштейн. Переважну частку іноземних інвестицій вкладено у сферу перероблення, тобто у вироби з пластмас, лакофарбові та фарбовмісні матеріали, товари побутової хімії тощо. Домінуюча їх частина направлена в нові підприємства та створення нових виробництв у м. Києві, Київській, Хмельницькій та Івано-Франківській областях.

Нестача інвестицій стримує реалізацію інноваційної моделі розвитку хімічних підприємств, у тому числі насичення внутрішнього ринку новими якісними хімічними товарами, переоснащення та модернізацію основних засобів хімічного комплексу тощо. За рівнем інноваційності технологічного розвитку хімічна та нафтохімічна промисловість України відстає від промислово розвинених країн у середньому на 15-20 років. Середні строки експлуатації основних засобів на більшості виробництв основної хімії становлять 20-25 років, а обсяги інвестиційних вкладень в основний капітал галузі не компенсують їх наростаюче фізичне та моральне відставання від промислово розвинених країн. Освоєння нових виробничих потужностей у структурі сумарних галузевих інвестицій не перевищувало 15-20 % та переважно обмежувалося створенням нових виробництв у сфері перероблення. Етап реконструкції базових хімічних виробництв лише розпочався, і сьогодні її об'єктами є найбільш капітало- та ресурсомісткі виробництва хімічного комплексу України: синтетичного аміаку, сірчаної кислоти, азотної кислоти, каустичної соди, карбаміду, хлору. Частка нового обладнання, придбаного та освоєного підприємствами галузі після 2000 р., у структурі основних засобів галузі не перевищує 10 %.

У 2007 р. освоєно виробництво лише трьох найменувань нових інноваційних видів техніки (машин, устаткування, апаратів, приладів), у 2003 р. – 13, а також та 313 найменувань матеріалів, виробів, продукції (2002 р. – 698). У 2008 р. ці показники дещо зросли: освоєно виробництво 10 найменувань нових видів техніки та 319 найменувань матеріалів, виробів, продукції. У 2008 р. кожне п'яте, а 2002-2004 рр. – майже кожне четверте підприємство займалося інвестиційною діяльністю. Скоротилася і кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, з 21 % у 2003-2004 рр. до 17,3-16,5 % – у 2006-2008 рр. Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої хімічної продукції зросла з 10 % у 2001 р. до 17 % у 2007 р. і впала до 5,4 % – у 2008 р. (табл. 5.9).

Зниження інноваційної активності підприємств свідчить про відсутність у них мотивації платоспроможного попиту на інновації. Загальний обсяг інноваційних витрат у галузі, починаючи з 2004 р., помітно зростає. Проте в структурі інноваційних витрат за напрямками інноваційної діяльності найбільшу частину (від 80 до 72 %) становлять витрати на придбання засобів виробництва, що пов'язано з технічним переозброєнням виробництва і, по суті, спрямовано на відтворення стану існуючої технологічної бази. Витрати на дослідження і розробки упродовж 2001-2007 рр. знаходили в межах 4,4-10 % і тільки 2008 р. зросли до 19,4 %, що свідчить про недоліки інноваційної політики, консервації технологічного відставання в галузі (табл. 5.10).

У структурі фінансування інноваційної діяльності основну частку становлять власні кошти підприємств: від 75 % у 2001 р. до 85,4 % у 2005 р. та 66,5 % у 2008 р. (табл. 5.11) Це також означає, що основні інновації спрямовані на відтворення виробництва низьких технологічних укладів (III-IV).

Інноваційна діяльність підприємств хімічної і нафтохімічної промисловості*

Показник	2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
кількість обстежених підприємств	448	100,0	474	100,0	495	100,0	518	100,0	577	100,0	612	100,0	677	100,0
з яких підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	94	21,0	117	24,7	119	24,0	126	24,3	115	19,9	123	20,1	146	21,6
з яких підприємств, що впроваджували інновації	88	19,6	96	19,9	80	16,4	84	16,3	88	15,3	113	18,5	125	18,5
з яких підприємств, що реалізували інноваційну діяльність	72	16,8	92	19,7	104	21,0	108	20,8	109	18,9	106	17,3	116	17,3
з яких підприємств, що реалізували інноваційну діяльність в Україні	25	5,8	25	5,3	47	9,5	46	8,9	48	8,3	46	7,5	47	6,9
вартість реалізованої інноваційної продукції, у фактичних цінах	1 025,2	–	1 650,4	–	2 381,5	–	2 924,2	–	4 435,8	–	5 201,9	–	6 321,3	–
до загальної вартості реалізованої хімічної продукції	–	10,0	–	15,5	–	16,7	–	14,2	–	17,6	–	17,6	–	17,3
до загальної вартості реалізованої промислової продукції	–	9,9	–	13,1	–	18,5	–	15,6	–	17,7	–	16,8	–	15,3
вартість реалізованої інноваційної продукції за межами України	389,7	–	678,4	–	1 127,2	–	1 627,0	–	3 053,8	–	3 383,7	–	2 073,9	–
до загальної вартості реалізованої інноваційної продукції	–	38,0	–	41,1	–	44,1	–	55,6	–	68,8	–	65,0	–	32,3

* Складено за даними Статистичного збірника Держкомстату України «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за відповідні роки. Дані на 2007 рік – попередні оцінки.

Таблиця 5.10

Обсяг інноваційних витрат у хімічній і нафтохімічній промисловості за напрямками інноваційної діяльності, у фактичних цінах*

Напрямок	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Усього витрат:									
млн грн	84,6	290,2	232,3	228,5	750,1	910,8	1 252,6	1 591,7	1 453,7
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі на:									
дослідження розробки:									
млн грн	8,7	20,4	16,6	19,7	32,9	86,7	125,6	93,4	281,6
%	10,3	7,0	7,2	8,6	4,4	9,5	10,0	5,9	19,4
придбання нових технологій:									
млн грн	5,8	4,6	4,3	12,6	11,2	109,0	58,5	...	...
%	6,8	1,6	1,9	5,5	1,5	12,0	4,7	...	...
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва:									
млн грн	3,7	13,1	15,3	33,1	262,0	242,4	314,1	...	...
%	4,4	4,5	6,6	14,5	34,9	26,6	25,1	...	...
придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів:									
млн грн	58,5	233,1	187,3	130,0	385,5	410,2	663,9	831,6	1 051,0
%	69,2	80,3	80,6	56,9	51,4	45,0	53,0	52,2	72,3
маркетинг та рекламу:									
млн грн	2,8	8,1	7,9	13,2	50,9	36,2	54,2	...	...
%	3,3	2,8	3,4	5,8	6,8	4,0	4,3	...	...
інші:									
млн грн	5,1	10,9	0,9	19,9	7,6	26,3	36,2	533,9	113,0
%	6,0	3,8	0,4	8,7	1,0	2,9	2,9	33,6	7,8
інші зовнішні знання:									
млн грн								132,8	8,1
%	–	–	–	–	–	–	–	8,3	0,5

* Джерело: Статистичний збірник Держкомстату України «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за відповідні роки.

Таблиця 5.11

Джерела фінансування інноваційної діяльності в хімічній і нафтохімічній промисловості, відсотків*

Джерело фінансування	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі за рахунок коштів:									
власних	60,7	74,9	72,0	90,2	77,4	85,4	71,3	78,8	66,5
держбюджету	0,14	0,0	0,1	0,1	0,0	0,2	4,4	1,2	9,8
місцевих бюджетів	–	–	–	–	–	0,0	–	–	–
позабюджетних фондів	26,0	7,5	–	–	–	–	0,0	–	–
вітчизняних інвесторів	0,7	1,6	0,0	0,0	–	–	–	0,95	–
зарубіжних інвесторів	12,4	9,3	24,6	0,6	6,2	4,6	7,2	11,2	2,1
кредитів	–	1,5	1,9	8,9	16,2	9,5	17,1	7,8	21,2
інших	–	1,1	1,4	–	0,2	0,3	0,04	0,05	0,4

* Джерело: Розраховано за даними Статистичного збірника Держкомстату України «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за відповідні роки.

Про переважно екстенсивний характер інноваційних процесів свідчить і те, що інноваційна продукція освоюється в основному за рахунок науково-технічних надбань попередніх років, а такий тип інноваційного розвитку не дає можливості підтримувати

конкурентоспроможність вітчизняних підприємств протягом тривалого часу. Цей висновок підтверджує і те, що із загального обсягу реалізованої інноваційної хімічної продукції протягом 2001-2003 рр. переважну частку становила удосконалена продукція (69,5-57,5 %), і тільки у 2005-2006 рр. її частка зменшилася до 18,5-19,7 %. У 2008 р. із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції нова для ринку становила 55,5 %, а тільки для вітчизняних підприємств – 44,5 %. Асортиментне оновлення продукції в галузі здійснюється в основному на існуючій технологічній базі за рахунок незначних технологічних нововведень. Упровадження нових технологій особливо обмежене в багатотоннажних хімічних виробництвах унаслідок високої капіталоемності. Проголошений перехід української економіки до інноваційної моделі розвитку не забезпечується створенням єдиної системи за наявності всіх її інституційних, організаційних та нормативно-правових складових.

Державне фінансування інноваційної діяльності в хімічній промисловості до 2006 р. практично не здійснювалося і становило 0,1-0,2 %, у 2006 р. зросло до 4,4 %, а в 2008 р. – до 9,8 % (див. табл. 5.11). Але ж при переході на інноваційну модель розвитку організуючу роль держави необхідно посилити. Держава, як свідчить світовий досвід, має взяти на себе фінансування пріоритетних напрямів науково-технічної та інноваційної діяльності. Це потрібно не лише для цілеспрямованості політики уряду, а й для орієнтації бізнесу – як безпосередньої допомоги держави виробничим підприємствам у пошуку своєї ніші у світовому розподілі праці.